

УДК 347.73

DOI 10.32755/sjlaw.2026.02.109

Касьяненко Л. М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри фінансового та
податкового права, Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

e-mail: kasyanenko_l@ukr.net

ORCID 0000-0003-1742-7580;

Вербіцький А. С.,

здобувач вищої освіти 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права,
Державний податковий університет,
м. Ірпінь, Україна

e-mail: andriy.verb.2020@gmail.com

ORCID 0009-0006-6031-3473

ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті проаналізовано правові засади забезпечення фінансового контролю у бюджетних правовідносинах, визначено ключові проблеми його регулювання, а також сформовано пропозиції щодо вдосконалення з урахуванням сучасних внутрішніх і зовнішніх викликів. Зазначається, що основними способами протидії порушенням бюджетного законодавства мають бути такі: чітке розмежування відповідальності між учасниками бюджетного процесу, створення дієвої системи контролю за бюджетними коштами.

Ключові слова: фінансові правовідносини, фінансовий контроль, порушення бюджетного законодавства, бюджетні правовідносини, корупція, фінансова безпека.

Постановка проблеми. В умовах сучасних трансформацій українського суспільства питання фінансового контролю за дотриманням бюджетного законодавства набуває особливої актуальності, адже саме бюджет є основою фінансової стабільності держави та гарантією реалізації її функцій. Повномасштабне вторгнення російської федерації у 2022 році не тільки поставило перед Україною безпрецедентні виклики у сфері оборони та безпеки, але й загострило проблему ефективного використання публічних ресурсів, які стали критично важливими для підтримання оборони, відновлення

інфраструктури та забезпечення базових потреб громадян. У таких умовах дотримання норм бюджетного законодавства та притягнення до відповідальності за його порушення — ключові чинники збереження довіри суспільства до державних інституцій, забезпечення прозорості фінансових процесів та зміцнення економічної стійкості країни.

Метою статті є аналіз правових засад забезпечення фінансового контролю у бюджетних правовідносинах, визначення ключових проблем його регулювання, а також формування пропозицій щодо вдосконалення з урахуванням сучасних внутрішніх і зовнішніх викликів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження фінансового контролю зробили Л. Ваолевська, Л. Воронова, Н. Воротіна, О. Гетьманець, Е. Дмитренко, А. Ковальчук, І. Криницький, М. Кучерявенко, П. Латковський, О. Лукашев, О. Мельник, А. Монаєнко, О. Музика-Стефанчук, С. Ніщимна, Ю. Оніщик, О. Солдатенко, Н. Якимчук та ін. Однак маємо зазначити, що й нині низка питань залишаються дискусійними та неврегульованими.

Виклад основного матеріалу. У ст. 116 Бюджетного кодексу України [1] закріплено широкий перелік порушень бюджетного законодавства, які охоплюють усі стадії бюджетного процесу, а саме: внесення недостовірних даних до бюджетних запитів, що створює ризик формування необґрунтованих видатків та викривлення реальної потреби у фінансуванні (це порушення особливо небезпечно в умовах воєнного стану, адже може призвести до неефективного розподілу коштів між оборонними та соціальними програмами); порушення строків подання бюджетних запитів (підбиває ритмічність бюджетного планування та ускладнює своєчасне ухвалення рішень, що в умовах війни може означати затримку фінансування критично важливих сфер). Нецільове використання бюджетних коштів є одним із найсерйозніших порушень, адже воно прямо суперечить принципу цільового призначення видатків і може кваліфікуватися як фінансове правопорушення з ознаками корупції; перевищення бюджетних асигнувань свідчить про недотримання встановлених лімітів

фінансування, що створює загрозу дефіциту бюджету та порушення макрофінансової стабільності. Порушення порядку складання та розгляду проєктів бюджету підриває законність самого процесу формування бюджету, що може призвести до ухвалення документів із процедурними порушеннями та зниженням довіри до державних інституцій та ін. Своєю чергою ст. 117 Бюджетного кодексу України [1] передбачає низку заходів впливу, які мають превентивний і каральний характер: за недостовірні дані у бюджетних запитах застосовується попередження з вимогою усунення порушень у 30-денний строк, а у разі повторного порушення можливе зменшення бюджетних призначень; за порушення строків подання запитів – попередження та зупинення операцій з коштами; за нецільове використання – обов’язкове повернення коштів і призупинення асигнувань; за перевищення асигнувань – їх зменшення та блокування операцій; за порушення порядку складання й розгляду проєктів бюджету – попередження та можливе призупинення фінансування. Перелік заходів впливу за порушення бюджетного законодавства, що міститься в Бюджетному кодексі України, не може вважатися ідеальним та вичерпним щодо ефективності. Хоча ці заходи і охоплюють практично всіх учасників бюджетного процесу й мають забезпечувати фінансову дисципліну, проте практика свідчить, що вони залишаються недостатньо суворими, адже кількість правопорушень щороку зростає, порушення мають системний характер, що в умовах воєнного стану створює особливу небезпеку фінансовій безпеці держави.

Неодноразово Державна казначейська служба України повідомляла про численні випадки зупинення операцій з бюджетними коштами розпорядників та одержувачів через виявлені порушення [2]. Це стосувалося не тільки невеликих місцевих органів, які часто мають проблеми з кадровим забезпеченням та належним фінансовим контролем, але й окремих державних установ, що працюють з великими обсягами фінансування. Найпоширенішими порушеннями були випадки нецільового використання коштів, коли фінансування, виділене на соціальні програми чи інфраструктурні проєкти,

спрямовувалося на інші потреби, а також порушення порядку ведення бухгалтерського обліку, що створювало ризики приховування реальних витрат. Варто зазначити, що в окремих випадках блокування операцій відбувалося навіть у критично важливих сферах, а також, наприклад, у сфері охорони здоров'я чи освіти, що викликало суспільний резонанс. Проте саме такі заходи, передбачені ст. 117 Бюджетного кодексу [1], за умови своєчасного застосування дозволять забезпечити дисципліну: фінансові операції блокуються до моменту усунення порушень, і це стає своєрідним «сигналом» для керівників установ, що держава не толерує навіть дрібних відхилень. Таким чином, практика зупинення операцій є не тільки каральним, а й превентивним інструментом, який має формувати культуру відповідальності у сфері публічних фінансів.

У контексті аналізу ефективності бюджетного контролю та дотримання фінансової дисципліни в Україні наведемо порівняльні дані щодо попереджень, складених органами Державної казначейської служби України, про неналежне виконання бюджетного законодавства: у 2023 році – 34911 попереджень на суму 26,8 млрд грн, у 2024 році – 47832 попередження на суму 30,7 млрд грн. Кількість розпоряджень про зупинення операцій з бюджетними коштами: у 2023 році – 1432, у 2024 році – 1486 [2]. Фінансовий контроль, попри певне зниження ефективності у грошовому вимірі, залишається ключовим інструментом забезпечення прозорості та законності у сфері управління державними фінансами.

Рахункова палата України у звітах [3] не тільки фіксує масштаби фінансових порушень, а й окреслює системні проблеми у використанні державних ресурсів. Загальна сума виявлених порушень і недоліків під час управління публічними фінансами у 2024 році становить 217 488,4 млн грн, з них: порушення бюджетного та іншого законодавства – 8 683,6 млн грн; неефективне управління бюджетними коштами і майном, їх неефективне використання – 205 498,9 млн грн; порушення та недоліки при адмініструванні дохідної частини державного бюджету – 3 305,9 млн гривень. Рахункова палата здійснює системний контроль за використанням міжнародної бюджетної

підтримки та надає рекомендації для підвищення ефективності використання цих коштів. Виконання рекомендацій, наданих за результатами відповідних аудитів, сприяє покращенню фінансової дисципліни, прозорості в управлінні державними ресурсами та підтриманню довірчих відносин між країнами-партнерами. Водночас Рахункова палата не обмежилася тільки констатацією виявлених порушень, а й надала 574 рекомендації за результатами проведених аудитів, виконання яких дозволило усунути порушення на понад 4,6 млрд грн, що підтверджує практичну дієвість контрольних заходів та їхню здатність давати реальний фінансовий ефект. На окрему увагу заслуговує масштаб перевірок: у 2024 році було охоплено контролем майже 3,7 трлн грн публічних коштів, що свідчить про системність і всеосяжність роботи органу фінансового контролю. Таким чином, звіт не тільки підкреслює масштаби проблем у сфері управління публічними фінансами, а й демонструє важливість інституційного контролю як інструменту забезпечення прозорості, законності та ефективності використання бюджетних ресурсів, особливо у критичних сферах, що визначають стійкість і безпеку держави. Питання безпеки та обороноздатності держави мають постійно перебувати у фокусі уваги Рахункової палати.

Аналіз звітів контролюючих органів за останні два роки показує, що порушень не стало менше. За результатами аналізу Рахункової палати було встановлено, що бюджет виконано з дефіцитом у сумі понад 1,3 трлн грн, що є рекордним показником для України. Водночас аудит виявив низку порушень у сфері управління державними фінансами. Серед основних порушень — неефективне використання коштів без належного економічного обґрунтування, затримки фінансування, що зривали реалізацію важливих проєктів, та недотримання процедур, зокрема строків погодження змін до бюджетних призначень. Це свідчить про наявність проблем із бюджетною дисципліною. Маємо визнати, що частина порушень виникла в умовах воєнного стану, коли уряд був змушений оперативним перерозподіляти ресурси, однак навіть у

таких ситуаціях закон вимагає дотримання чітких процедур перерозподілу бюджетних коштів.

Уряд у квітні 2025 року схвалив офіційний звіт про виконання бюджету, підготовлений Міністерством фінансів, який засвідчив безпрецедентне навантаження на фінансову систему держави [4]. Основними джерелами доходів бюджету у 2024 році були податкові надходження, митні платежі та міжнародна фінансова допомога, зокрема гранти від партнерів, які забезпечили перевиконання доходів на понад 13 % порівняно з планом. Видаткова частина мала складну структуру: крім оборонних витрат, значні ресурси були спрямовані на соціальний захист населення, підтримку внутрішньо переміщених осіб, відновлення критичної інфраструктури та фінансування освітніх і медичних програм. Рахункова палата у своєму висновку зазначила, що бюджет виконувався в умовах високого дефіциту та зростання державного боргу, що створює довгострокові ризики для фінансової стабільності країни [5]. Водночас міжнародна підтримка дозволила уникнути колапсу бюджетної системи та забезпечити фінансування ключових сфер навіть за умов війни.

Національний інститут стратегічних досліджень у своєму огляді виконання бюджету звернув увагу на цікаву тенденцію: хоча доходи державного бюджету були перевиконані на 13,5 % завдяки міжнародним грантам і фінансовій допомозі партнерів, видаткова частина мала недовиконання на рівні 2,3 % [6]. Це частково було пов'язано з порушеннями у плануванні та реалізації окремих програм, коли кошти залишалися невикористаними через бюрократичні затримки або неефективну організацію роботи. Така ситуація є парадоксальною: держава вкрай потребує більше ресурсів, але не може їх ефективно освоїти. Це свідчить про проблеми внутрішньої бюджетної дисципліни. Відповідальність за такі порушення має не тільки юридичний, а й політичний вимір: невиконання видаткової частини бюджету впливає на довіру міжнародних партнерів і донорів, які очікують прозорого й ефективного використання наданих коштів. Подібні порушення можуть стати аргументом для донорів у майбутньому

скорочувати обсяги допомоги або вимагати жорсткіших умов її використання. Таким чином, бюджетна дисципліна стає не лише внутрішньою справою України, а й фактором міжнародної репутації держави.

Другий важливий аспект стосується ефективності використання коштів та проблем бюджетної дисципліни. Виявлено такі порушення у сфері управління публічними фінансами: затримки у фінансуванні окремих програм, недотримання процедурних вимог під час перерозподілу коштів, а також випадки неефективного використання ресурсів, коли виділені кошти залишалися невикористаними або спрямовувалися на інші потреби. На нашу думку, високий дефіцит, зростання боргу та необхідність посилення фінансової дисципліни, боротьба з корупцією – це те, що має визначати державну політику найближчими роками.

В умовах воєнного стану наша держава має постійну залежність від зовнішньої фінансової підтримки. Останні роки характеризувалися високим рівнем дефіциту та стрімким зростанням державного боргу. На нашу думку, бюджетна політика України перебуває у фазі адаптації: від подолання внутрішніх проблем управління публічними фінансами до формування нової моделі взаємодії з міжнародними донорами, де ключовим стає не тільки отримання ресурсів, а й забезпечення прозорого та ефективного, цільового їх використання. Закордонний досвід свідчить, що порушники бюджетного законодавства мають нести серйозні покарання, процедура застосування яких повинна бути чітко закріплена на законодавчому рівні, вирізнятися ефективністю й оперативністю. Оперативність як характеристика заходів впливу за правопорушення має надзвичайне значення: по-перше, через обмеженість самого бюджетного процесу за часом, по-друге, через збільшення розміру завданої шкоди у разі триваючого правопорушення. Саме тому, на нашу думку, також варто передбачити спрощену за формою та скорочену за часом процедуру фіксування бюджетних правопорушень з оперативним застосуванням заходів фінансової відповідальності в позасудовому порядку. Україні доцільно

перейняти досвід держав-членів ЄС щодо зміцнення фінансової основи місцевих бюджетів, посилення відповідальності учасників бюджетного процесу, підвищення рівня його прозорості на всіх стадіях.

На нашу думку, основними способами протидії порушенням бюджетного законодавства мають бути такі: чітке розмежування відповідальності між учасниками бюджетного процесу, створення дієвої системи контролю за бюджетними коштами. Варто звернути увагу на ефективне використання коштів, що значною мірою залежить від управлінців — як на рівні міністерств, так і на рівні розпорядників бюджетних коштів, адже навіть значні ресурси не дадуть результату, якщо відсутнє відповідальне та мотивоване управління й оперативна відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Висновки. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства в Україні повинна бути не тільки нормою, закріпленою у Бюджетному кодексі, а й реальним механізмом забезпечення фінансової дисципліни, який активно має застосовуватися. Аналіз виявлених правопорушень показує, що ключовими проблемами залишаються неефективне використання публічних коштів без належного економічного обґрунтування, затримки у фінансуванні програм, що призводять до зриву термінів реалізації важливих проєктів, а також недотримання процедурних вимог, включно з порушеннями строків погодження змін до бюджетних призначень. Такі порушення свідчать про глибші системні проблеми у сфері управління публічними фінансами, адже вони створюють ризики втрати ресурсів, необхідних для оборони, соціального захисту та відновлення критичної інфраструктури. В умовах воєнного стану ці ризики набувають особливої суспільної небезпеки, оскільки кожна помилка у використанні бюджетних коштів може мати стратегічні наслідки для держави.

Дотримання норм бюджетного законодавства має багатовимірний характер, оскільки поєднує юридичний аспект, що передбачає застосування санкцій, політичний аспект, який впливає на довіру громадян і міжнародних партнерів, а також стратегічний аспект, що визначає здатність держави ефективно

реагувати на виклики воєнного часу й забезпечити розвиток у післявоєнний період. Саме тому державна політика повинна бути спрямована на посилення контролю за фінансовими ресурсами, удосконалення механізмів притягнення порушників до відповідальності, боротьбу з корупцією та формування високої фінансової культури серед учасників бюджетного процесу. Тільки комплексний підхід до розв'язання цих проблем дозволить створити стійку систему управління публічними фінансами, здатну забезпечити прозорість, законність і ефективність використання публічних коштів, забезпечити ефективний фінансовий контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

Список використаних джерел

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. Дата оновлення: 04.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (дата звернення: 05.01.2026).

2. Звіти Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/dlya-gromadskosti/publicna-informaciya/publiczni-zviti> (дата звернення: 05.01.2026).

3. Рахункова палата України. Звіти. URL: <https://rp.gov.ua/FinControl/FinReports/> (дата звернення: 05.01.2026).

4. Уряд схвалив звіт про виконання Державного бюджету на 2024 рік: видатки на оборону та безпеку становили 2,97 трлн гривень. *Офіційний сайт Міністерства фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_zvit_pro_vikonannia_derzhavnogo_biudzhetu_na_2024_rik_vidatki_na_oboronu_ta_bezpeku_stanovili_2_97_trln_griven-5097 (дата звернення: 05.01.2026).

5. Рахункова палата України. Висновок від 26.11.2024 № 54-4 щодо виконання Державного бюджету України. Київ : Рахункова палата України, 2024. URL: https://rp.gov.ua/uploadfiles/Activity/Collegium/2024/54-4_2024/Vysn_54-4_2024.pdf (дата звернення: 05.01.2026).

6. Національний інститут стратегічних досліджень. Огляд виконання Державного бюджету України у 2023–2024 роках : аналітична доповідь. Київ : НІСД, 2024. URL: <https://niss.gov.ua> (дата звернення: 05.01.2026).

Kasianenko L.,

Doctor of Law, Professor, Professor
of the Department of Financial and Tax Law,
State Tax University, Irpin, Ukraine
e-mail: kasyanenko_l@ukr.net
ORCID 0000-0003-1742-7580;

Verbitskyi A.,

3rd year higher education student of the
Educational and Scientific Institute of Law,
State Tax University, Irpin, Ukraine
e-mail: andriy.verb.2020@gmail.com
ORCID 0009-0006-6031-3473

FINANCIAL CONTROL FOR COMPLIANCE WITH BUDGETARY LEGISLATION

The article analyzes the legal principles of ensuring financial control in budgetary legal relations, identifies key problems of its regulation, and formulates proposals for improvement taking into account modern internal and external challenges. It is noted that in today's difficult economic conditions, the financial activities of the state and local governments acquire special importance. The state of the budget system of any state directly depends on its budget legislation, its effectiveness and compliance with realities, and therefore all aspects of financial legal relations, in particular state revenues, budget deficit, effective use of the state budget and local government bodies, deserve special attention, since strengthening the rule of law in Ukraine and ensuring the rule of law in all spheres of public life remain priority areas. Financial offenses significantly complicate the task of effective legal regulation of financial relations. Foreign experience shows that violators of budget legislation should bear serious penalties, the procedure for applying which should be clearly enshrined at the legislative level, be distinguished by efficiency and efficiency. It is noted that the main methods of combating violations of budget legislation should be the following: a clear delimitation of responsibility between participants in the budget process and the creation of an effective system of control over budget funds. It is worth paying attention to the effective use of funds, which largely depends on managers – both at the level of ministries and at the level of budget administrators, because even significant resources will not yield results if there is no responsible and motivated management and operational responsibility for violations of budget legislation. Responsibility for violations of budget legislation in Ukraine should be not only a norm enshrined in the Budget Code, but also a real mechanism for ensuring financial discipline, which should be actively applied.

Key words: financial legal relations, financial control, violation of budget legislation, budget legal relations, corruption, financial security.

References

1. Ukraine (2010), *Budget Code of Ukraine* : Law of Ukraine dated 8 July 2010 No. 2456-VI, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (accessed 5 January 2026).
2. State Treasury Service of Ukraine (n.d.), *Public reports*, available at: <https://www.treasury.gov.ua/dlya-gromadskosti/publichnainformaciya/publichni-zviti> (accessed 5 January 2026).
3. Accounting Chamber of Ukraine (n.d.), *Reports*, available at: <https://rp.gov.ua/FinControl/FinReports/> (accessed 5 January 2026).
4. Ministry of Finance of Ukraine (2024), *The Government approved the report on the execution of the State Budget for 2024: Expenditures on defense and security amounted to 2.97 trillion UAH*, available at: https://mof.gov.ua/uk/news/uriad_skhvaliv_zvit_pro_vikonannia_derzhavnogo_biudi (accessed 5 January 2026).
5. Accounting Chamber of Ukraine (2024), *Conclusion No. 54-4 of November 26, 2024 on the execution of the State Budget of Ukraine*, available at: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2024/54-4_2024/Vysn_54-4_2024.pdf (accessed 5 January 2026).
6. National Institute for Strategic Studies (2024), *Review of the execution of the State Budget of Ukraine in 2023–2024 : Analytical report*, Kyiv, available at: <https://niss.gov.ua> (accessed 5 January 2026).

Дата першого надходження статті до видання: 15.01.2026.

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 29.01.2026.

Дата публікації (оприлюднення): 01.06.2026.